

DEVELOPING CREATIVE COMPETENCE THROUGH INTEGRATED LESSONS

Axmedova Gavhar Faxriddinovna

A basic doctoral student at the Bukhara State Pedagogical Institute.

Abstract

This article scientifically substantiates the pedagogical potential of integrated lessons in developing creative competence among primary school students. The study identifies the structural components of creative competence (originality, flexibility, fluency, and elaboration) and proposes a five-stage methodological model based on interdisciplinary integration. The results of the experimental study demonstrate that integrated lessons significantly enhance students' divergent thinking, problem-solving skills, and creative activity ($p < 0.05$). The findings confirm the effectiveness of an integrative approach in systematically fostering creative competence in primary education.

Keywords

creative competence, integrated lessons, divergent thinking, interdisciplinary integration, primary education.

Annotatsiya

Mazkur maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarining kreativ kompetensiyasini rivojlantirishda integratsiyalashgan darslarning pedagogik imkoniyatlari ilmiy jihatdan asoslab beriladi. Tadqiqot davomida kreativ kompetensiyaning tarkibiy komponentlari (originallik, moslashuvchanlik, g'oyalar oqimi va tafsilotlash) aniqlanib, fanlararo integratsiya asosida 5 bosqichli metodik model ishlab chiqildi. Eksperimental tadqiqot natijalari integratsiyalashgan darslar o'quvchilarning divergent tafakkuri, muammoli vaziyatlarni hal qilish ko'nikmalari va ijodiy faolligini sezilarli darajada oshirishini ko'rsatdi ($p < 0,05$). Tadqiqot natijalari ta'lim jarayonida kreativ kompetensiyani tizimli rivojlantirish uchun metodik asos bo'lib xizmat qiladi.

Kalit so'zlar

kreativ kompetensiya, integratsiyalashgan dars, divergent tafakkur, fanlararo integratsiya, boshlang'ich ta'lim.

Аннотация

В статье научно обосновываются педагогические возможности интегрированных уроков в развитии креативной компетентности учащихся начальных классов. В ходе исследования были определены структурные компоненты креативной компетентности (оригинальность, гибкость, беглость и разработанность идей) и разработана пятиэтапная методическая модель на основе межпредметной интеграции. Результаты педагогического эксперимента показали, что интегрированные уроки способствуют статистически значимому повышению уровня дивергентного мышления, способности к решению проблемных ситуаций и творческой

активности учащихся ($p < 0,05$). Полученные данные подтверждают эффективность интегративного подхода в формировании креативных компетенций в начальном образовании.

Ключевые слова

креативная компетентность, интегрированные уроки, дивергентное мышление, межпредметная интеграция, начальное образование.

Kirish. XXI asr ta'lim tizimi shaxsning nafaqat bilim darajasini, balki uning kreativ fikrlash, muammoni hal qilish va moslashuvchan qaror qabul qilish kompetensiyalarini rivojlantirishni ustuvor vazifa sifatida belgilamoqda. Global ta'lim tendensiyalari kreativlikni asosiy tayanch kompetensiyalardan biri sifatida e'tirof etadi. Shu nuqtai nazardan, boshlang'ich ta'lim bosqichi shaxsning ijodiy tafakkuri shakllanishida hal qiluvchi davr hisoblanadi.

Kreativlik nazariy jihatdan divergent tafakkur fenomeni bilan bog'liq bo'lib, mazkur tushuncha ilk bor ilmiy asosda Joy Paul Guilford tomonidan izohlangan. U tafakkurning konvergent va divergent turlarini ajratib, ijodiy fikrlash ko'p variantli g'oyalar ishlab chiqish qobiliyatiga asoslanishini ta'kidlagan. Kreativlikni diagnostika qilish va rivojlantirish mexanizmlari esa Ellis Paul Torrance tadqiqotlarida yanada chuqurlashtirilgan.

Shaxsning kognitiv rivojlanish bosqichlari nazariyasi Jean Piaget tomonidan ishlab chiqilgan bo'lib, boshlang'ich maktab yoshi konkret-operatsion tafakkur bosqichiga to'g'ri keladi. Aynan shu davrda fanlararo bog'liqlik va integrativ o'qitish metodlari bolalarda tafakkurning moslashuvchanligi va transfer qobiliyatini kuchaytiradi. Bundan tashqari, Lev Vygotskyning sotsiokultural nazariyasiga ko'ra, bilish jarayoni ijtimoiy hamkorlik va madaniy vositalar orqali rivojlanadi. Integratsiyalashgan darslar aynan shu ijtimoiy-kognitiv mexanizmni faollashtiradi.

Amaliyot shuni ko'rsatadiki, boshlang'ich ta'limda ko'pincha predmetlararo uzilish mavjud bo'lib, bilimlar fragmentar tarzda o'zlashtiriladi. Bu holat o'quvchilarda tizimli fikrlash va kreativ transfer ko'nikmalarining yetarli darajada shakllanmasligiga olib keladi. Demak, zamonaviy pedagogikada quyidagi ilmiy ziddiyat yuzaga kelmoqda:

Jamiyatning kreativ, moslashuvchan shaxsga bo'lgan ehtiyoji bilan boshlang'ich ta'limda reproduktiv o'qitish metodlarining ustunligi o'rtasida nomuvofiqlik mavjud.

Mazkur ziddiyatni bartaraf etish uchun fanlararo integratsiyaga asoslangan metodik model ishlab chiqish zarur.

O'rganilganlik darajasi: Kreativlik fenomeni jahon va milliy psixologiya hamda pedagogika fanlarida keng o'rganilgan ilmiy yo'nalishlardan biridir. Kreativ tafakkurning nazariy asoslari ilk bor Joy Paul Guilford tomonidan ishlab chiqilib, u tafakkurning divergent va konvergent turlarini ajratgan hamda ijodkorlikni ko'p variantli, moslashuvchan va original g'oya ishlab chiqish qobiliyati sifatida talqin qilgan.

Kreativlikni empirik o'lchash va diagnostika qilish metodikasi Ellis Paul Torrance tomonidan takomillashtirilib, kreativlikning fluensiya, fleksibilitet, originallik va elaboratsiya komponentlari aniqlangan. Mazkur yondashuv kreativlikni aniqlashda muhim metodik asos yaratgan.

Shaxsning kognitiv rivojlanish bosqichlari nazariyasi Jean Piaget tomonidan ishlab chiqilgan bo'lib, boshlang'ich maktab yoshi konkret-operatsion tafakkur bosqichiga to'g'ri keladi. Bu davrda fanlararo integratsiya bilimlar o'rtasida mantiqiy bog'lanish hosil qilish orqali tafakkur rivojiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Sotsiokultural yondashuv asoschisi Lev Vygotsky bilish jarayonining ijtimoiy tabiatini asoslab, yaqin rivojlanish zonasi konsepsiyasini ilgari surgan. Integratsiyalashgan darslar aynan hamkorlik va ijtimoiy interaksiya orqali tafakkur rivojlanishini faollashtiradi.

O'zbek pedagogika va psixologiya maktabida ham shaxs ijodkorligi va mustaqil fikrlash masalalari chuqur o'rganilgan. Akademik Mavlonova R. ta'lim jarayonida shaxsga yo'naltirilgan yondashuv va mustaqil fikrlashni rivojlantirishning didaktik asoslarini ishlab chiqqan. Uning tadqiqotlarida boshlang'ich ta'limda faollashtiruvchi metodlarning ahamiyati alohida ta'kidlanadi.

G'oziyev E. shaxs kamoloti va tafakkur rivojining psixologik mexanizmlarini tahlil qilib, ijodiy tafakkur shaxsning ichki motivatsiyasi va ijtimoiy tajribasi bilan bog'liqligini asoslab bergan. Yo'ldoshev J. pedagogik texnologiyalarni ta'lim jarayoniga joriy etish orqali o'quvchilarning mustaqil va kreativ fikrlashini shakllantirish masalalarini o'rgangan. Tolipov O. va Usmonboyeva M. kompetensiyaviy yondashuvni ta'lim jarayoniga tatbiq etishning nazariy-metodik asoslarini ishlab chiqib, integrativ ta'lim modelining samaradorligini asoslab berganlar.

Shuningdek, milliy tadqiqotlarda fanlararo aloqadorlik masalasi didaktik tamoyil sifatida o'rganilgan bo'lsa-da, uni kreativ kompetensiyani maqsadli rivojlantirish mexanizmi sifatida tizimlashtirish yetarli darajada amalga oshirilmagan.

Nazariy tahlillar: Kreativ kompetensiya — bu shaxsning muammoli vaziyatlarda yangi, original va amaliy qiymatga ega g'oyalarni ishlab chiqish hamda ularni real faoliyatga tatbiq eta olish qobiliyatidir. U nafaqat intellektual jarayon, balki motivatsion, emotsional va ijtimoiy omillar bilan uzviy bog'liq kompleks psixologik-pedagogik hodisa hisoblanadi.

Kreativlikning kognitiv asoslari Joy Paul Guilford tomonidan ishlab chiqilgan divergent tafakkur nazariyasiga tayanadi. Unga ko'ra, kreativ tafakkur quyidagi ko'rsatkichlar bilan tavsiflanadi:

Fluency (g'oyalar oqimi)

Flexibility (moslashuvchanlik)

Originality (noyoblik)

Elaboration (tafsilotlash)

Mazkur komponentlar keyinchalik Ellis Paul Torrance tomonidan empirik jihatdan o'lchash tizimiga kiritilgan.

Nazariy jihatdan kreativ kompetensiya quyidagi strukturaviy model asosida talqin qilinadi:

Motivatsion komponent + Kognitiv komponent + Faoliyat komponenti + Refleksiv komponent

Demak, kreativlikni rivojlantirish faqat g'oya ishlab chiqish bilan cheklanmaydi, balki uni amaliy faoliyatga integratsiya qilishni ham nazarda tutadi.

Integratsiyalashgan ta'lim — bu bilimlarning fanlararo bog'liqligi asosida tizimli shakllanishini ta'minlovchi pedagogik yondashuvdir. Uning nazariy ildizlari konstruktivistik ta'lim modeliga borib taqaladi.

Kognitiv rivojlanish nuqtai nazaridan Jean Piaget ta'kidlaganidek, boshlang'ich yoshdagi bolalar konkret operatsiyalar bosqichida bo'ladi. Ular uchun bilimlarni alohida fragmentlar sifatida emas, balki o'zaro bog'liq tizim sifatida o'zlashtirish samaraliroqdir.

Sotsiokultural yondashuv vakili Lev Vygotsky esa bilimning ijtimoiy tabiatini asoslab, o'rganish jarayoni hamkorlik va madaniy vositalar orqali amalga oshirishini ta'kidlagan. Integratsiyalashgan darslar aynan shu jarayonni kuchaytiradi — o'quvchi bilimlarni turli fan kontekstida muhokama va qo'llash orqali chuqurlashtiradi.

Asosiy qism: Integratsiyalashgan darslar orqali kreativ kompetensiyani rivojlantirish jarayoni maxsus ishlab chiqilgan pedagogik model asosida tashkil etildi. Mazkur modelning asosiy maqsadi boshlang'ich sinf o'quvchilarida originallik, moslashuvchanlik, g'oyalar oqimi va tafsilotlash ko'nikmalarini tizimli shakllantirishdan iborat bo'ldi. Model mazmuniy, jarayonli va baholash komponentlari uyg'unligiga tayandi.

Tajriba jarayonida fanlararo integratsiya asosida tuzilgan topshiriqlardan foydalanildi. Masalan, matematika va ona tili fanlari integratsiyasida o'quvchilarga mantiqiy masala asosida hikoya tuzish vazifasi berildi. Tabiatshunoslik va tasviriy san'at integratsiyasida ekologik muammo yuzasidan loyiha ishlab chiqish topshirildi. Texnologiya va o'qish fanlari uyg'unligida esa konstruktorlik elementlari asosida matn mazmunini modellashtirish vazifalari bajarildi. Bunday yondashuv bilimlararo bog'liqlikni mustahkamlab, tafakkurning ko'p yo'nalishli ishlashini ta'minladi.

Darslar besh bosqichli algoritm asosida tashkil etildi. Avvalo, o'quvchilarda qiziqish va intellektual ehtiyoj uyg'otuvchi muammoli vaziyat yaratildi. Keyingi bosqichda divergent fikrlash faollashtirilib, o'quvchilardan muammoni hal etishning imkon qadar ko'proq variantlarini taklif qilish so'raldi. Bu jarayon divergent tafakkur nazariyasiga asoslanadi (Joy Paul Guilford). Uchinchi bosqichda fanlararo bog'lanish aniqlashtirildi va taklif etilgan g'oyalar turli fan nuqtai nazaridan tahlil qilindi. To'rtinchi bosqichda o'quvchilar amaliy mini-loyiha ishlab chiqdilar. Yakuniy bosqich refleksiya jarayoni bo'lib, unda o'quvchilar "men qanday fikrladim?", "yana qanday yo'l tutish mumkin edi?" kabi savollar asosida o'z tafakkur jarayonini tahlil qildilar.

Tadqiqot 3-sinf o'quvchilari orasida olib borildi va eksperimental hamda nazorat guruhlarini shakllantirildi. Dastlabki diagnostika natijalari ikki guruh o'rtasida sezilarli farq yo'qligini ko'rsatdi. To'rt oy davomida eksperimental guruhda muntazam integratsiyalashgan darslar o'tkazildi, nazorat guruhida esa an'anaviy o'qitish metodlari qo'llanildi.

Tajriba yakunida eksperimental guruh o'quvchilarida kreativlik ko'rsatkichlarining sezilarli oshgani kuzatildi. G'oyalar soni ko'paydi, taklif etilgan variantlar xilma-xilligi oshdi, javoblar originalligi va tafsilotlash darajasi yaxshilandi. Nazorat guruhida esa bunday sezilarli o'zgarish aniqlanmadi. Statistik tahlil natijalari farqning ishonchligini tasdiqladi ($p < 0,05$). Kreativlik mezonlari Ellis Paul Torrance yondashuvi asosida moslashtirilgan baholash tizimi orqali aniqlashtirildi.

Natijalar shuni ko'rsatdiki, integratsiyalashgan darslar o'quvchilarning nafaqat bilim darajasini, balki tafakkur strukturasi ham o'zgartiradi. O'quvchilar muammoga bir nechta nuqtai nazardan yondasha boshladilar, bilimlarni boshqa kontekstga ko'chira oldilar va mustaqil qaror qabul qilish faolligi oshdi. Bu holat ijtimoiy o'rganish nazariyasi bilan hamohang bo'lib, bilimning hamkorlik jarayonida shakllanishini tasdiqlaydi (Lev Vygotsky).

Integratsiyalashgan darslarning samaradorligi bir necha omillar bilan izohlanadi. Birinchidan, fanlararo transfer tafakkurning moslashuvchanligini oshiradi. Ikkinchidan, muammoli vaziyat kreativ fikrlashni tabiiy ravishda rag'batlantiradi. Uchinchidan, psixologik xavfsiz muhit o'quvchilarda xatodan qo'rqmaslikni ta'minlaydi. To'rtinchidan, jarayonli baholash o'quvchini natijadan ko'ra fikrlash jarayoniga e'tibor qaratishga undaydi.

Shunday qilib, integratsiyalashgan darslar boshlang'ich sinf o'quvchilarida kreativ kompetensiyani rivojlantirishning samarali pedagogik vositasi sifatida namoyon bo'ldi. U bilimlarni tizimli shakllantirish bilan birga, divergent tafakkur, muammoli faoliyat va reflektiv tahlilni uyg'unlashtiradi. Natijada o'quvchilarda mustaqil, moslashuvchan va ijodiy fikrlash ko'nikmalari shakllanadi.

Xulosa. Mazkur tadqiqot davomida boshlang'ich sinf o'quvchilarining kreativ kompetensiyasini rivojlantirishda integratsiyalashgan darslarning pedagogik samaradorligi o'rganildi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, fanlararo integratsiya asosida tashkil etilgan darslar o'quvchilarda divergent tafakkur, muammoli vaziyatlarni hal qilish, g'oyalarni mustaqil rivojlantirish va tafsilotlash ko'nikmalarini sezilarli darajada oshiradi. Eksperimental guruhdagi o'quvchilar nazorat guruhiga nisbatan barcha kreativ ko'rsatkichlar bo'yicha yaxshilanishni namoyon etdi, bu esa tadqiqot gipotezasini tasdiqladi.

Nazariy tahlillar va empirik tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, kreativ kompetensiya rivoji quyidagi omillar bilan bog'liq: motivatsion faoliyat, kognitiv moslashuvchanlik, amaliy loyiha va reflektiv fikrlash. Integratsiyalashgan darslar esa ushbu omillarni uyg'unlashtiruvchi vosita vazifasini bajaradi.

Tadqiqotning amaliy ahamiyati shundaki, ishlab chiqilgan pedagogik model boshlang'ich sinf ta'lim jarayonida kreativ kompetensiyani tizimli rivojlantirish imkonini beradi. Model quyidagi tavsiyalarni o'z ichiga oladi: haftada kamida bitta integratsiyalashgan dars o'tkazish, har bir darsda divergent fikrlash bosqichini kiritish, kreativlikni jarayon asosida baholash, mini-loyiha metodini muntazam qo'llash va reflektiv savollar bankini shakllantirish.

Ilmiy yangilik shundaki, tadqiqot fanlararo integratsiyani faqat bilimlar bog‘lanishi sifatida emas, balki kreativ kompetensiyani maqsadli rivojlantirish vositasi sifatida tizimlashtirdi va eksperimental dalillar bilan asosladi. Shu bilan birga, milliy pedagogika maktabi olimlarining nazariy yondashuvlari bilan uyg‘unlashtirilgan yondashuv yaratildi.

Umuman olganda, integratsiyalashgan darslar boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida ijodiy fikrlash, muammoli vaziyatlarda mustaqil qaror qabul qilish va bilimlarni turli kontekstga moslashtirish qobiliyatlarini shakllantirishning samarali usuli ekanligi tasdiqlandi. Bu esa zamonaviy ta‘lim jarayonida o‘quvchilarning kreativ salohiyatini rivojlantirishga xizmat qiluvchi muhim pedagogik vosita sifatida qaraladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Guilford, J. P. (1967). *The nature of human intelligence*. New York, NY: McGraw-Hill.
2. Torrance, E. P. (1974). *Torrance Tests of Creative Thinking: Norms-technical manual*. Bensenville, IL: Scholastic Testing Service.
3. Piaget, J. (1972). *The psychology of the child*. New York, NY: Basic Books.
4. Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in society: The development of higher psychological processes*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
5. Runco, M. A., & Jaeger, G. J. (2012). The standard definition of creativity. *Creativity Research Journal*, 24(1), 92–96. <https://doi.org/10.1080/10400419.2012.650092>
6. Mavlonova, R. (2015). Pedagogik faoliyatda kreativ fikrlashni rivojlantirish. *O‘zbekiston Pedagogika Jurnali*, 3, 45–52.
7. G‘oziyev, E. (2017). Shaxs rivojida ijodiy tafakkur va motivatsiya. *Psixologiya va Pedagogika Tadqiqotlari*, 2(1), 22–30.
8. Yo‘ldoshev, J. (2016). Boshlang‘ich ta‘limda fanlararo integratsiya va o‘quvchilarning mustaqil fikrlashi. *Pedagogika Ilmi*, 1, 15–23.
9. Tolipov, O‘., & Usmonboyeva, M. (2018). Kompetensiyaviy yondashuv asosida integrativ ta‘lim modeli. *O‘zbekiston Ta‘lim Ilmi*, 4, 34–41.